

OCZYSZCZENIE PAMIĘCI

Liturgia pokutna kanonizowanego papieża Jana Pawła II w pierwszą niedzielę Wielkiego Postu w Roku Świętym 2000 (12 marca) w bazylice św. Piotra w Rzymie była ważnym wydarzeniem, jednym z punktów szczytowych Roku Jubileuszowego. Profetyczne gesty papieża były nowe, a jednak trwały w głębokiej kontynuacji z historią Kościoła. Publiczna prośba liturgiczna była dobrze przemyślana i troskliwie przygotowana. Niejednokrotnie papież Jan Paweł II prosił przy różnych okazjach o wybaczenie win Kościoła z przeszłości. W swoim liście apostolskim *Tertio millennio adveniente* (10 listopada 1994 r.) wyraził życzenie, żeby Rok Święty był nie tylko okazją do indywidualnej pokuty, lecz ma także oznaczać dla Kościoła „oczyszczenie pamięci”, w której nie wolno zapomnieć o *winach przeszłości*, które ciążą na historii Kościoła.

Papież Jan Paweł II podkreślił: „Uznanie słabości dnia wczorajszego to akt lojalności i odwagi...”¹. Ukazuje się w tym witalność Kościoła, który może przez to ukazać jednostkom i społeczeństwu przykład pokuty i nawrócenia. Papież Benedykt XVI wyraził to szczerze: „Uważam, że ten akt oczyszczenia pamięci, samooczyszczenia, otwarcia się na łaskę Pana, skłaniającą nas do czynienia dobra, służy także uwiarygodnieniu nas w oczach świata”².

1. Prośba Kościoła o przebaczenie

W swojej bulli zapowiadającej Rok Święty 2000 *Incarnationis mysterium* (29 listopada 1998 r.) Jan Paweł II ukazał „oczyszczenie pamięci” jako jeden ze znaków, „które mogą dopomóc w głębszym

¹ Jan Paweł II, *Tertio millennio adveniente*, nr 33.

² J. Ratzinger, *Tylko szczere przebaczenie umożliwia wyznanie grzechów*, w: J. Ratzinger, *Kościół – znak dla narodów. Pisma eklezjologiczne i ekumeniczne*, „Opera omnia” t. VIII/1, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, s. 462.

przeżyciu niezwykłej łaski Jubileuszu”. „Oczyszczenie pamięci” domaga się „od wszystkich, aby w akcie odwagi i pokory uznali błędy tych, którzy nosili i noszą miano chrześcijan”³.

Papież Jan Paweł II powiedział 12 marca 2000 r. w swojej homilii: „W obliczu Chrystusa, który z miłości wziął na swoje barki nasze winy, zostajemy wszyscy wezwani do głębokiego rachunku sumienia. Jednym z charakterystycznych elementów Wielkiego Jubileuszu jest to, co określiłem jako «oczyszczenie pamięci» (bulla *Incararnationis mysterium*, 11). Jako Następca Piotra wezwałem, «aby w tym roku miłosierdzia Kościół, umocniony świętością, którą otrzymał od swego Pana, uklęknął przed obliczem Boga i błagał o przebaczenie za dawne i obecne grzechy swoich dzieci» (tamże). Uznałem, że dzień dzisiejszy, I Niedziela Wielkiego Postu, jest sprzyjającą sposobnością, aby Kościół, zgromadzony duchowo wokół Następcy Piotra, prosił Boga o przebaczenie za winy wszystkich wierzących. Przebaczymy i prosimy o przebaczenie!

To wezwanie skłoniło wspólnotę kościelną do głębokiej i owocnej refleksji, która doprowadziła w ostatnich dniach do publikacji dokumentu Międzynarodowej Komisji Teologicznej pod tytułem: «Pamięć i pojednanie: Kościół a winy przeszłości». Dziękuję wszystkim, którzy przyczynili się do opracowania tego tekstu. Jest on bardzo przydatny jako pomoc w prawidłowym zrozumieniu i przedstawieniu autentycznej prośby o przebaczenie, opartej na obiektywnej odpowiedzialności, która jest wspólna wszystkim chrześcijanom jako członkom Mistycznego Ciała i skłania współczesnych wierzących do uznania – obok win własnych – także win dawnych chrześcijan, w świetle wiedzy uzyskanej dzięki wnikliwemu rozeznaniu historycznemu i teologicznemu. Istotnie, «ze względu na więź, która w Ciele Mistycznym łączy nas z innymi, my wszyscy, choć nie ponosimy osobistej odpowiedzialności i nie pragniemy zastępować sądu Boga, który sam tylko zna ludzkie serca, dźwigamy ciężar błędów i win tych, którzy byli przed nami» (*Incararnationis mysterium*, 11). Uznanie błędów przeszłości pozwala uwrażliwić nasze sumienia

³ Jan Paweł II, *Incararnationis mysterium*. Bulla ogłaszająca Wielki Jubileusz roku 2000, nr 11.

na współczesne uchybienia, otwierając przed każdym z nas drogę nawrócenia. Przebaczymy i prosimy o przebaczenie!”⁴.

W tym miejscu można zapytać za Josephem Ratzingerem/Benedyktem XVI: „czym jest właściwie przebaczenie? Co się w nim dokonuje? Wina jest rzeczywistością, obiektywną siłą siejącą zniszczenie, którą należy pokonać. Dlatego przebaczenie musi być czymś więcej niż zignorowaniem winy, chęcią puszczenia jej w niepamięć. Z winą należy się rozliczyć, uleczyć ją i w ten sposób ją przewyciężyć. Przebaczenie kosztuje – najpierw tego, który przebacz: musi on doznane zło w sobie przewyciężyć, niejako je wewnętrznie spalić i przez to odnowić siebie samego, tak by następnie – w tym procesie przemiany, wewnętrznego oczyszczenia – przyjąć drugiego, winnego”⁵.

Kościół zwraca się ze swoją prośbą o przebaczenie przede wszystkim do Boga. Wyznaje i wysławia Jego wspaniałą łaskę i miłosierdzie. „Jego prośba o przebaczenie nie jest żadną sztuczką, która maskuje się pokorą. Prośba o przebaczenia nie jest także żadnym wyparciem się dwutysiącletniej historii, tak bogatej we wszystkich obszarach *caritas*, kultury i świętości. Kościół odpowiada jednak na niezaprzeczone wyzwanie prawdy, że obok wszystkich aspektów pozytywnych były także ludzkie granice i słabości, które są do odnotowania we wszystkich pokoleniach uczniów Chrystusa”⁶.

2. „Splamiony grzechem, ale przecież piękny”

Emerytowany papież Benedykt XVI – kardynał Joseph Ratzinger jako ówczesny prefekt Kongregacji Wiary – odebrał myśli przedłożone przez papieża jako ważne wyzwanie wobec teologii. Nowość myśli papieża i zaplanowanej przez niego

⁴ Jan Paweł II, *Przebaczymy i prosimy o przebaczenie*, Homilia Ojca Świętego wygłoszona w Bazylice św. Piotra 12.03.2000, nr 3n, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/dz_przebaczenia_12032000.html [7.12.2017].

⁵ J. Ratzinger, *Jezus z Nazaretu. Studia o chrystologii*, „Opera omnia” t. VI/1, Wydawnictwo KUL, Lublin 2015, s. 239.

⁶ Jan Paweł II, Przemówienie z 1 września 1999 r., „L’Osservatore Romano” z 2 września 1999 r., s. 4.

liturgii pokutnej Kościoła postawiła teologów przed zadaniem teologicznego wyjaśnienia tego postępowania. Międzynarodowa Komisja Teologiczna z jej przewodniczącym kardynałem Josephem Ratzingerem otrzymała zadanie, żeby w naukowym studium przygotować ten akt próby o przebaczenie i wyjaśnić jego głębszy sens. Dokument *Pamięć i pojednanie: Kościół a winy przeszłości*⁷ został przedstawiony 7 marca 2000 r. przez kardynała-prefekta Josepha Ratzingera w urzędzie prasowym Stolicy Apostolskiej⁸. Kardynał Georges Cottier OP wyjaśnił bliżej ten tekst jako sekretarz Międzynarodowej Komisji Teologicznej⁹.

„Kościół jest w Chrystusie niejako sakramentem, czyli znakiem i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludzkiego...” (*Lumen gentium*, nr 1). Hans Urs von Balthasar powiedział: „Wszyscy chrześcijanie są grzesznikami i jeśli Kościół nie grzeszy jako Kościół, to grzeszy we wszystkich swoich członkach i musi wyznać swoją winę ustami swoich członków”¹⁰. Kościół jest święty, ponieważ jest narzędziem Ducha Świętego. Dlatego jest on niezniszczalny w wyznawaniu wielkich dzieł Bożych, w jego wierze, nauce i sakramentach, które ustanowił Chrystus. Nigdy nie zwycięży go rozkład wewnętrzny ani wrogość zewnętrzna (Mt 16,18).

Kardynał Joseph Ratzinger analizuje zjawisko wrogości wobec Kościoła. Protestantyzm chciał pokazać, że Kościół katolicki nie tylko jest splamiony grzechami, o czym zawsze wiedział i mówił,

⁷ Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Pamięć i pojednanie: Kościół a winy przeszłości*, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_doc_20000307_memory-reconc-itc_pl.html [7.12.2017]. Oryginał: Commissione Teologica Internazionale, *Memoria e riconciliazione. La Chiesa e le colpe del passato*, w: Commissione Teologica Internazionale, *Documenti 1969-2004*, Edizioni Studio Domenicano, Bologna 2004, s. 598-650.

⁸ J. Ratzinger, *Wina Kościoła. Prezentacja dokumentu Międzynarodowej Komisji Teologicznej „Pamięć i pojednanie”*, w: tenże, *Kościół – znak dla narodów. Pisma eklezjologiczne i ekumeniczne*, „Opera omnia” t. VIII/1, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, s. 454-460.

⁹ G. Cottier OP, *Memoria e pentimento. Il rapporto fra Chiesa santa e cristiani peccatori, la purificazione della memoria, l'importanza della richiesta di perdono per l'ecumenismo*, 2000.

¹⁰ H.U. von Balthasar, *Casta Meretrix*, w: tenże, *Sponsa Verbi. Skizzen zur Theologie II*, Johannes Verlag Einsiedeln³1960, s. 203-305, tu: s. 257.

lecz że został całkowicie skorumpowany i zniszczony, tak że nie jest już Kościołem Chrystusa, lecz przeciwnie, stał się narzędziem Antychrysta... „Sytuacja pogorszyła się jeszcze w epoce Oświecenia – przypomnijmy na przykład hasło Woltera: «Ecrasez l'Infame!»». Oskarżenia nasilały się, aż doszło do Nietzschego, dla którego Kościół był już nie tylko zaprzeczeniem woli Chrystusa, lecz największym złem ludzkości w ogóle, całkowitą alienacją człowieka, z której należało go w końcu wyzwolić, ażeby na powrót stał się samym sobą. Ten sam motyw, tylko w odmiennym zastosowaniu, widzimy w marksizmie. [...] Po epoce oświecenia niektórym ujemnym wydarzeniom historycznym nadano wymiar autentycznych mitów: wyprawy krzyżowe, inkwizycja, palenie czarownic wbrew faktom historycznym stały się mitycznymi chimerami, które «nie» wobec Kościoła nie tylko usprawiedliwiają, ale się go wręcz domagają”¹¹.

W tej nieprzyjaznej sytuacji Kościół z większą wolnością wyznaje własne słabości, prosi o przebaczenie i ukazuje drogę pojednania. To jest właściwie jego charyzmat prorocki. Kościół katolicki przez własny przykład darowuje także społeczeństwu cywilnemu drogę wyjścia z licznych jeszcze głębszych kryzysów. Prośba o przebaczenie jest ważnym znakiem nowej ewangelizacji, która zawsze jest pojednaniem z Bogiem i wśród ludzi.

Papież Benedykt XVI wyjaśnił modlitwę liturgiczną *Confiteor*, która codziennie wprowadza do celebracji liturgicznej. „Kapłan, papież, wierni świeccy, wszyscy w tym swoim «ja» – każdy z osobna i wszyscy wspólnie przed Bogiem oraz w obecności braci i sióstr – wyznają, że zgrzeszyli, że ciąży na nich wina, nawet wielka wina. Istotne wydają mi się dwa aspekty tego początku świętej liturgii. Z jednej strony mówi się w pierwszej osobie: *ja* zgrzeszyłem; nie wyznaję grzechu innych, nie wyznaję anonimowych grzechów jakiejś zbiorowości, wyznaję go swoim «ja». Jednocześnie jednak to «ja», «ja zgrzeszyłem», mówią wszyscy modlący się. W swych żywych członkach cały żywy Kościół mówi «ja zgrzeszyłem». W ten sposób w tej wspólnocie wyznawania grzechów wyraża się ów obraz Kościoła, który Sobór Watykański II sformułował w *Lumen gentium* 8: «*Ecclesia [...] sancta simul et semper purificanda, poenitentiam et renovationem semper prosequitur*» –

¹¹ J. Ratzinger, *Wina Kościoła...*, dz. cyt., s. 458n.

«Kościół [...] święty i zarazem ciągle potrzebujący oczyszczenia, nieustannie podejmuje pokutę i odnowę». Ten obraz Kościoła, zarysowany przez sobór i codziennie konkretnie urzeczywistniany w liturgii, odzwierciedla ze swej strony przypowieści ewangeliczne o chwastach rosnących w pszenicy i o sieci, która łowi wszystkie rodzaje ryb, dobre i złe. Kościół we wszystkich pokoleniach wciąż na nowo odczytywał te przypowieści jako dany już przez Pana wyraz swych własnych doświadczeń. [...] Kościół Jezusa Chrystusa nie może się odłączyć od grzeszników; musi przyjmować fakt, że w jego sieci znajdują się rozmaite ryby i że na jego roli w pszenicy rosną także chwasty¹².

3. *Confessio fidei – confessio peccati – confessio laudis*

Obok tej samokrytycznej postawy Kościoła, który ciągle na nowo wyznaje własne *mea culpa*, trzeba jednak obstawać przy tym, że Kościół katolicki – mimo niezaprzeczalnych i bardziej niż grzechów – pozostaje jednak świętym Kościołem. Przez prośbę o przebaczenie i dokument Międzynarodowej Komisji Teologicznej Kościół dzisiejszy nie potępia Kościoła przeszłości. Raczej wyznaje korzenie własnych uchybień w przeszłości. Kościół jest bardzo świadomy, że jest w nim grzech, zawsze walczył w wyobrażeniu takiego Kościoła, w którym jest miejsce tylko dla świętych. „Wyznanie grzechów stanowi akt szczerości, przez który możemy ludziom dać do zrozumienia, że Pan jest silniejszy niż nasze grzechy. Przychodzi mi na myśl anegdota opowiadana o kardynale Consalym, Sekretarzu Stanu za Piusa VII. Gdy powiedziano mu, że «Napoleon chce zniszczyć Kościół», odparł: «Tego nie potrafi zrobić, to nawet nam się nie udało»¹³.

Kardynał Joseph Ratzinger wymienia trzy kryteria potrzebne, by właściwie zrozumieć rzeczywistość prośby o przebaczenie. Po pierwsze: Kościół współczesny nie może przedstawiać siebie jako trybunał, który sędzi minione pokolenia. Po drugie: Wyznawać

¹² Tamże, s. 455n.

¹³ J. Ratzinger, „Tylko szczere przebaczenie umożliwia wyznanie grzechów”, dz. cyt., s. 462.

znaczy według św. Augustyna „czynić prawdę”¹⁴. Po trzecie: „musimy za Augustynem powiedzieć, że chrześcijańska *confessio peccati* musi zawsze iść w parze z *confessio laudis*. Po rzetelnym rachunku sumienia widzimy, że czyniliśmy we wszystkich pokoleniach wiele zła, widzimy jednak również, że mimo naszych grzechów Bóg zawsze oczyszcza i odnawia Kościół, a wielkie rzeczy powierza kruchym naczyniom. Któż mógłby zaprzeczyć, że w obydwu ostatnich stuleciach – tak spustoszonych przez okrucieństwa ateizmów – nowe zgromadzenia zakonne, ruchy świeckich dokonały tak wiele dobra na polu oświaty i na polu socjalnym, przez opiekę nad słabymi, chorymi, cierpiącymi i ubogimi? Byłoby brakiem uczciwości zauważanie tylko naszego zła, nie zaś dobra, którego Bóg dokonał przez wiernych pomimo ich grzechów. Według Ojców Kościoła synteza tego paradoksu winy i łaski znajduje się w słowach oblubienicy z *Pieśni nad Pieśniami: Nigra sum sed formosa* (Pnp 1,5) – «Jestem splamiona grzechami, lecz piękna» – piękna dzięki Twojej łasce, piękna dzięki temu, co Ty uczyniłeś. Kościół może otwarcie i z ufnością wyznawać grzechy przeszłości i terażniejszości, gdyż wie, że zło nigdy nie zniszczy go do końca, że Pan silniejszy jest niż nasze grzechy i że swój Kościół nieustannie odnawia, tak aby był narzędziem dobrych czynów Boga w naszym świecie”¹⁵.

Wspomnienie przykrych rzeczy z przeszłości może przeszkadzać świadectwu dzisiejszego Kościoła. Odwrotnie jednak wyznanie wczorajszych niepowodzeń synów i córek wczorajszego Kościoła może działać na korzyść odnowy i pojednania w terażniejszości. Dlatego wraz z wyznaniem win swoich członków Kościół wyznaje zawsze także swoją wiarę w Boga oraz w Jego nieskończoną dobroć i gotowość do przebaczenia. To przekonanie skłaniało Ojców Kościoła, np. św. Ambrożego, do lapidarnych stwierdzeń. „Strzeżmy się więc, żeby nasz upadek nie stał się raną Kościoła. *Caveamus igitur, ne lapsus noster vulnus Ecclesiae fiat*”¹⁶.

¹⁴ Por. J. Ratzinger, *Originalität und Überlieferung in Augustins Begriff der confessio*, „Revue des études augustiniennes”, 3 (1957), s. 375-392, szczeg. s. 385. Por. tenże, *Wina Kościoła...*, dz. cyt., s. 459n.

¹⁵ Tamże, s. 460.

¹⁶ Św. Ambroży, *De virginitate*, 8, 48 (PL 16, k. 278D). Por. H.U. von Balthasar, *Casta Meretrix* (por. przyp. nr 10), s. 258n.

Prośba Kościoła o przebaczenia to akt leczniczy i profetyczny. Św. Augustyn powiedział: „Sami święci nie są wolni od grzechów powszednich. Cały Kościół mówi: Przebacz nam nasze grzechy! Ma więc skazy i zmarszczki. Ale przez wyznanie zmarszczki zostaną wygładzone a skazy zostaną obmyte. Kościół trwa w modlitwie, aby przez wyznanie win został oczyszczony, i dokąd ludzie żyją na ziemi, tak będzie trwał”¹⁷

Thum. ks. Marek Jagodziński

Bibliografia

- von Balthasar H.U., *Casta Meretrix*, w: tenże, *Sponsa Verbi. Skizzen zur Theologie II*, Johannes Verlag Einsiedeln 1960.
- Cottier G., *Memoria e pentimento. Il rapporto fra Chiesa santa e cristiani peccatori, la purificazione della memoria, l'importanza della richiesta di perdono per l'ecumenismo*, 2000.
- Jan Paweł II, *Incarnationis mysterium*. Bulla ogłaszająca Wielki Jubileusz roku 2000.
- Jan Paweł II, *Przebaczamy i prosimy o przebaczenie*, Homilia Ojca Świętego wygłoszona w Bazylice św. Piotra 12.03.2000, nr 3n, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/dz_przebaczenia_12032000.html [7.12.2017].
- Jan Paweł II, Przemówienie z 1 września 1999 r., „L'Osservatore Romano” z 2 września 1999 r., s. 4.
- Jan Paweł II, *Tertio millennio adveniente*. List apostolski dotyczący przygotowań do Wielkiego Jubileuszu Roku 2000. Watykan 1994.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Pamięć i pojednanie: Kościół a winy przeszłości*, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_doc_20000307_memory-reconc-itc_pl.html [7.12.2017].
- Ratzinger J., *Jezus z Nazaretu. Studia o chrystologii*, „Opera omnia” t. VI/1, Wydawnictwo KUL, Lublin 2015.
- Ratzinger J., *Originalität und Überlieferung in Augustins Begriff der confessio*, „Revue des études augustiniennes”, 3 (1957), s. 375-392.

¹⁷ Św. Augustyn, *Sermo* 181, 5, 7 (PL 38, k. 982). Por. H.U. von Balthasar, *Casta Meretrix* (por. przyp. nr 10), s. 300.

Ratzinger J., *Tylko szczere przebaczenie umożliwi wyznanie grzechów*, w: J. Ratzinger, *Kościół – znak dla narodów. Pisma eklezjologiczne i ekumeniczne*, „Opera omnia” t. VIII/1, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013.

Ratzinger J., *Wina Kościoła. Prezentacja dokumentu Międzynarodowej Komisji Teologicznej „Pamięć i pojednanie”*, w: tenże, *Kościół – znak dla narodów. Pisma eklezjologiczne i ekumeniczne*, „Opera omnia” t. VIII/1, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, s. 454-460.

Św. Ambroży, *De virginitate*, 8, 48 (PL 16, k. 278D).

Św. Augustyn, *Sermo* 181, 5, 7 (PL 38, k. 982).

Streszczenie

Jednym z najważniejszych wydarzeń Roku Jubileuszowego 2000 była liturgia pokutna, podczas której św. Jan Paweł II prosił w imieniu Kościoła o przebaczenie Jego grzechów. Każdy grzech zadaje ranę, przebaczenie i pojednanie jest jedynym sposobem naprawy i uzdrowienia zarówno w wymiarze indywidualnym jak i wspólnotowym. Pierwszym krokiem w tym procesie jest uznanie własnego grzechu. Przyznanie się i prośba o przebaczenie uwalnia jednostkę i całą wspólnotę oraz otwiera przestrzeń budowania nowej przyszłości. Kościół jako wspólnota ludzi słabych i grzesznych stosuje akt skruchy, uznając siebie za winną popełnionych przewin, w tym celu, aby rozpocząć proces uleczenia zranień, wywołanych grzechami swych synów i córek.

Streszcz. ks. Przemysław Krakowczyk

Słowa kluczowe: grzechy Kościoła, przebaczenie, liturgia pokutna

Summary

Purification of the memory

One of the most important events of the 2000 Jubilee Year was the penitential liturgy during which St John Paul II prayed for the forgiveness of sins on behalf of the Church. Every sin inflicts wounds; forgiveness and reconciliation is the only way to repair and heal, both individually and in the community. The first step in this process is to recognize one's own sin.

Admission and the request for forgiveness release the individual and the whole community and open the space for building a new future. The Church, as a community of weak and sinful people, uses the act of repentance, recognizing itself as guilty of the offences committed, in order to begin the process of healing the wounds caused by the sins of its sons and daughters.

Thum: Agnieszka Burakowska

Key words: Forgiveness, penitential liturgy, sins of the Church.

Nota o autorze: Anton Štrukelj, prezbiter archidiecezji Lublana w Słowenii. Profesor teologii dogmatycznej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu w Lublanie. Redaktor słoweńskiego wydania czasopisma „Communio”